

Kritik mot Kriminalvården, häktet Kronoberg, för underlåtenhet att dokumentera att en intagen har placerats i ett rum med begränsad utrustning

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 13 augusti 2019 klagade AA på hur han behandlats i häktet Kronoberg. Han anförde i huvudsak följande.

Han blev intagen i isoleringscell och fick ligga där naken i fyra dygn. Kvinnlig personal öppnade hans cell cirka 10–15 gånger. Dessutom var full belysning på i 17 dygn. Han serverades inte heller alltid smör, ost och kaffe till frukost. Vidare gav han in flertalet hemställningar som han inte har fått svar på och de två hemställningar som han bifogat kopior av har inte besvarats skriftligen.

I de sistnämnda hemställningarna, som är daterade den 5 juli 2019, påpekade AA bl.a. följande. Han nekas toalettbesök och tvingas att utföra sina behov i cellen. Det har lett till att han i frustration har torkat avföring på väggarna i cellen. Han har endast fått ett muntligt besked avseende en hemställan daterad den 1 juli 2019 om förflyttning till ett annat häkte. För att kunna överklaga har han begärt kopia av den aktuella hemställan men vägrats en sådan.

Utredning

JO tog in och granskade bl.a. daganteckningar. Vidare inhämtade en föredragande vid JO muntligen vissa uppgifter från häktet. Anmälan med bilagor remitterades därefter till Kriminalvården för yttrande. I sitt remissvar anförde Kriminalvården, Region Stockholm, genom regionchefen, följande.

Kriminalvården har inhämtat uppgifter från Kriminalvårdsinspektör BB, KVR och Kriminalvårdens sjukjournal - PMO (Profdoc Medical Office).

Anmälaren häktades den 24 juni och åklagare beslutade, efter tillstånd från tingsrätten, att belägga anmälaren med restriktioner, bl.a. avseende gemensam vistelse med andra intagna. Efter att anmälaren den 1 juli 2019 kastat både TV och telefon i väggen/golvet samt hotat personal, förflyttades han till ett bostadsrum med enbart en madrass på golvet. Anmälaren har en väldokumenterad historik av normbrytande beteende inom Kriminalvården, något beslut om tillsyn fattades inte.

I samband med förflyttningen genomfördes en ytlig kroppsbesiktning. Något ställningstagande att anmälaren därefter inte skulle få tillgång till kläder gjordes inte (det kan ibland göras i samband med tillsyn). Däremot så inleds nu en period där anmälaren konstant kladdar med avföring och urin, bostadsrummet smetas ned med avföring. Han kallar personal för okvädningsord vid alla försök till kommunikation. Den 3 juli försöker en psykiatriker göra en bedömning av anmälaren. Hon konstaterade att anmälaren fortsatt med samma beteende som vid tidigare vistelser inom Kriminalvården och att han inte medverkade i samtal. Hon konstaterade vidare att han enligt uppgift åt och sov bra men att det var oklart om han åt sin medicin. Hon gjorde bedömningen att det inte förelåg något akut psykiatriskt tillstånd utan om en person med väldokumenterad grav beteendestörning.

På morgonen den 4 juli flyttas anmälaren till ett rent bostadsrum med sängbrist samtidigt som det tidigare rummet saneras. Hans beteende förbättras något och det går ibland att kommunicera med honom och den 8 juli tillfrågas anmälaren om han vill flytta till ett normalutrustat bostadsrum. Anmälaren avböjer dock detta. Två dagar senare återgår han till tidigare beteende och förflyttas återigen till ett bostadsrum med enbart en madrass på golvet. Dagen efter tillfrågas anmälaren flera gånger om han vill byta rum och duscha, han nekar initialt men till slut går han med på detta. En sjuksköterska bokar tid för vårdintygsbedömning till dagen efter och konstaterar samtidigt att anmälaren inte ter sig påverkad av de sanitära förhållandena.

Den 12 juli försöker återigen en psykiatriker göra en bedömning av anmälaren. Läkaren konstaterar att han inte vill medverka, anmälaren ber läkaren tydligt att släcka och stänga dörren. Anmälaren har dock duschat denna dag, bytt bostadsrum och satt på sig rena kläder. Läkaren bedömde att det inte fanns skäl för tvångsvård. Anmälaren fortsätter med sitt agerande tills han förflyttas till häktet Huddinge den 17 juli. Innan han åker förstör han en madrass.

Anmälaren har serverats den frukost som alla andra intagna serverats. Den kvinnliga personal som öppnat dörren till bostadsrummen där anmälaren varit placerad har inte gjort det för att vidta någon kontroll- eller tvångsåtgärd enligt 4 kap häkteslagen (2010:611) utan för att utföra sedvanliga arbetsuppgifter. Periodvis bar anmälaren inga kläder, det berodde dock inte på att han nekats kläder. Anmälaren har, som framgår av anmälan, fått muntliga svar angående hans ansökan om att förflyttas till annat häkte.

Häktet Kronoberg kan koppla bort den intagnes möjlighet att själv reglera belysningen i bostadsrummet, detta sker normalt vid sekundbevakning. I aktuellt fall har något sådant inte gjorts. Anmälaren har själv kunna tända och släcka belysningen.

Rättslig reglering

Av 1 kap. 4 § häkteslagen (2010:611), HäL framkommer att varje intagen ska bemötas med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med frihetsberövandet.

Av 1 kap. 5 § framgår att verkställigheten ska utformas så att negativa följder av frihetsberövandet motverkas. I den utsträckning det är lämpligt och den intagne samtycker till det, ska åtgärder vidtas för att ge honom eller henne det stöd och den hjälp som behövs.

I 1 kap. 6 § HäL kan utläsas att verkställigheten inte får innebära andra begränsningar i den intagnes frihet än som följer av denna lag eller som är nödvändiga för att ordningen eller säkerheten ska kunna upprätthållas.

En kontroll- eller tvångsåtgärd får endast användas om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. Om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig ska den användas.

Enligt 4 kap. 7 § häkteslagen får kroppsvisitation eller kroppsbesiktning inte utföras eller bevitnas av någon av motsatt kön som inte är läkare eller legitimerad sjuksköterska. Detta gäller dock inte en kroppsvisitation som avses i 4 §, en kroppsvisitation som enbart innebär att föremål som en person bär med sig undersöks, en kroppsvisitation med metalldetektor eller liknande teknisk anordning, eller en kroppsbesiktning som enbart innebär att andra prov än urinprov tas enligt 5 eller 6 §.

Om det är nödvändigt får en kroppsvisitation eller en kroppsbesiktning av en man utföras eller bevitnas av en kvinna även i andra fall än som avses i första stycket.

Enligt 1 kap. 17 § FARK Häkte ska en intagens bostadsrum vara utrustat med stol, bord, skåp eller hylla, säng, bäddutrustning, spegel, anslagstavla, mugg, väckarklocka, radio, TV samt anordning som gör att den intagne själv kan reglera inflödet av dagsljus, om inte annat följer av ett beslut om restriktioner.

Utrustningen får begränsas om det är nödvändigt för att förhindra att den intagne allvarligt skadar sig själv eller annan eller gör sig skyldig till skadegörelse.

Kriminalvårdens bedömning

Anmälaren har under stora delar av sin vistelse i häktet Kronoberg varit placerad i ett bostadsrum med minimal utrustning. Detta har skett för att förhindra honom från att göra sig skyldig till skadegörelse. Av Kriminalvårdens handbok om gemensamhet och avskildhet i häkte (2018:13) framgår att om begränsningar görs med stöd av bestämmelsen i 1 kap. 17 § FARK Häkte ska det antecknas i dagteckningarna i den intagnes journal. I daganteckningarna ska även skälen för åtgärden anges. Detta har inte gjorts med önskvärd tydlighet. Efter påpekande hanterar häktet Kronoberg numera dokumentationen kring begränsning av utrustningen i ett bostadsrum såsom handboken anger. Då han hade restriktioner beträffande gemensamhet med andra intagna fattades inget beslut om avskildhet enligt häkteslagen.

Anmälaren har undersökts av psykiatriker vid två tillfällen under perioden. I övrigt har personal mötts av könsord vid nästan varje försök till kommunikation. Under en tvåveckorsperiod har han förflyttats vid flera tillfällen mellan bostadsrum som alla har begränsad utrustningsnivå, detta för att kunna sanera ett bostadsrum och låta den intagne få åtminstone en kort periods vistelse i ett rent bostadsrum. Normalt begär personal att en intagen ska vara påklädd vid alla kontakter med dem. Utifrån anmälares beteendestörning har några sådana krav inte ställts, det har varit utsiktslöst. Han har dock haft tillgång till kläder.

Rättslig reglering m.m.

Kriminalvården har i sitt remissvar redogjort för en del av de bestämmelser som är av betydelse i ärendet. För egen del vill jag lägga till följande.

Enligt 2 kap. 5 § häkteslagen (2010:611) ska en häktad som huvudregel ges möjlighet att dagtid vistas med andra intagna (gemensamhet). Såvitt nu är av intresse får en intagen placeras i avskildhet om det är nödvändigt av säkerhetsskäl eller för att genomföra en kroppsbesiktning (se 2 kap. 5 § 2 och 3). Att en intagen är våldsam kan t.ex. utgöra ett säkerhetsskäl (se prop. 2009/10:135 s. 186 och Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd [KVFS 2011:2] om häkte, FARK Häkte).

Av 24 kap. 5 a § rättegångsbalken följer att en åklagare, efter att ha fått rättens tillstånd, får inskränka den häktades kontakter med omvärlden (restriktioner). Inskränkningarna får bl.a. avse rätten att placeras tillsammans med andra intagna och vistas i gemensamhet (6 kap. 1 och 2 §§ häkteslagen).

Enligt den lydelse av 1 kap. 17 § FARK Häkte som gällde under sommaren 2019 skulle – om placeringen i avskildhet var tillfällig – bostadsrummet, utifrån förutsättningarna i det enskilda fallet, utrustas så att standarden för ett normalutrustat rum uppnåddes i den utsträckning det var lämpligt. Den aktuella bestämmelsen har genomgått vissa ändringar som trätt i kraft den 1 januari 2020 (KVFS 2019:6).

I ett tidigare beslut har chefsJO Elisabeth Rynning uttalat att utgångspunkten är att Kriminalvården, som ansvarar för säkerheten i häktet, ska bedöma om de restriktioner som åklagaren meddelat är tillräckliga. Hon har dock anfört att ett beslut av Kriminalvården som inte leder till någon faktisk skillnad i förhållande till de restriktioner för den häktade som åklagaren har beslutat om bör undvikas men att myndigheten av säkerhetsskäl bör kunna fatta ett beslut som innebär ytterligare inskränkningar utöver åklagarens redan meddelade restriktioner (se JO 2018/19 s. 146).

Vidare har JO framhållit att de omständigheter som ligger till grund för en placering i ett rum med begränsad utrustning bör dokumenteras i den intagnes journal (se bl.a. JO:s beslut den 13 augusti 2018, dnr 5225-2015).

En myndighet som meddelar ett beslut i ett ärende ska så snart som möjligt underrätta den som är part om det fullständiga innehållet i beslutet, om det inte är uppenbart obehövt. Om parten får överklaga beslutet ska han eller hon även underrättas om hur det går till. En underrättelse om hur man överklagar ska innehålla information om vilka krav som ställs på överklagandets form och innehåll och vad som gäller i fråga om ingivande och överklagandetid. Myndigheten bestämmer hur underrättelsen ska ske. En underrättelse ska dock alltid vara skriftlig om en part begär det. Underrättelse får ske genom delgivning. Det framgår av 33 § förvaltningslagen (2017:900).

Bedömning

Enligt Kriminalvårdens remissvar var AA under häktningstiden ålagd restriktioner som innebar att han inte fick vistas i gemensamhet. Häktet fattade därför inte något beslut om avskildhet i samband med att han placerades i ett rum med begränsad utrustning. Mot bakgrund av vad som har blivit upplyst om AA:s agerande under vistelsen i häktet finner jag inte skäl att i det här ärendet göra några uttalanden om när det är nödvändigt att fatta ett beslut om avskildhet.

Det som har kommit fram ger mig inte anledning att ifrågasätta placeringen av AA i ett rum med begränsad utrustning. Att han placerats i ett sådant rum och skälen för placeringen har dock inte dokumenterats i hans journal. Häktet förtjänar kritik för denna underlåtenhet. Jag noterar att häktet har sett över sina rutiner för att undvika att det händer igen.

Av utredningen framgår att AA har ansökt om att bli förflyttad till ett annat häkte och att han endast har fått ett muntligt svar på begäran. AA har vidare gjort gällande att han begärde kopia av hemställan om förflyttning för att kunna

överklaga men att han vägrades en sådan och att han lämnade in flera andra hemställningar som inte har besvarats. Kriminalvården har inte bemött detta. Jag kan inte på grundval av det som har kommit fram i ärendet ta ställning till om omständigheterna i detta fall har varit sådana att AA:s ansökan om förflyttning skulle kunna anses utgöra ärendehandläggning och därmed omfattas av reglerna i förvaltningslagen. Jag bedömer inte heller att det finns tillräckliga skäl för att vidta någon ytterligare utredningsåtgärd med anledning av det som AA har anfört utan nöjer mig med att göra följande uttalanden.

Det är inte alltid nödvändigt att besvara hemställningar skriftligen (se bl.a. JO:s beslut den 14 maj 2008, dnr 4566-2007). I vissa situationer aktualiseras dock gränsen mellan ärendehandläggning och faktiskt handlande. Det måste därför i varje enskilt fall göras en bedömning av om den aktuella hemställan rör något som kan anses vara av sådant intresse för den intagne att handläggningen av ansökan bör ske enligt förvaltningslagens regler om ärendehandläggning.

Som redovisats tidigare framgår det av 33 § förvaltningslagen att en part i ett ärende har rätt till en skriftlig underrättelse om ett beslut. Vidare har JO framhållit att reglerna om skriftliga beslut ska tillämpas också i tveksamma fall eftersom det därigenom blir möjligt för den enskilde att få åtminstone en formell prövning av beslutets överklagbarhet, vilket det ankommer på förvaltningsdomstol att ta ställning till (se bl.a. JO:s beslut den 19 november 2018, dnr 7978-2017, och den 7 juli 2020, dnr 5637-2019).

Vidare vill jag påminna om att en intagen som vill ha en kopia av sin hemställan enligt JO:s uppfattning ska få det utan kostnad (se bl.a. JO:s beslut den 29 juni 2020, dnr 5052-2019).

Det som i övrigt har kommit fram ger inte skäl till någon ytterligare åtgärd eller något uttalande från min sida.

Ärendet avslutas.

Katarina Pålsson

Ärendet har föredragits av Wilhelm Rönnqvist. Byråchefen Catrine Björkman har deltagit i beredningen.